

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідас ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-31.08- 05.01/ 053.00.1/Б/ОК17-2023
	Екземпляр № 1	Арк 2 / 11

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя

31 серпня 2023 р.,

протокол № 11

Голова Вченої ради

 Оксана ЧЕРНИШ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СУДОВА РИТОРИКА»

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 053 «Психологія»

освітньо-професійна програма «Юридична психологія»
факультет педагогічних технологій та освіти впродовж життя
кафедра психології та соціального забезпечення

Схвалено на засіданні кафедри філософсько-історичних студій та масових комунікацій протокол № 1 від 28 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри

 Вадим СЛЮСАР

Гарант освітньо-професійної програми

 Андрій ПАВЛІЧЕНКО

Розробник: кандидат філологічних наук, доцент ЄВЧЕНКО Олександр

Житомир
2023 – 2024 н.р.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-31.08- 05.01/ 053.00.1/Б/ОК17-2023
	Екземпляр № 1	Арк 3 / 11

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 05 «Соціальні і поведінкові науки»	Нормативна	
Модулів – 1	Спеціальність 053 «Психологія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	__
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		2-й	__
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи – 2,6	Освітній ступінь «бакалавр»	Лекції	
		32 год.	__ год.
		Практичні	
		16 год.	год.
		Лабораторні	
		- год.	__ год.
		Самостійна робота	
42 год.	год.		
Вид контролю: залік			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 53 % аудиторних занять, 47 % самостійної та індивідуальної роботи.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-31.08- 05.01/ 053.00.1/Б/ОК17-2023
	Екземпляр № 1	Арк 4 / 11

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Судова риторика» є набуття здобувачами вищої освіти комплексу теоретичних знань і практичних умінь у сфері професійної комунікації з використанням можливостей риторичного знання взагалі та судового красномовства зокрема, формування комунікативного досвіду фахового спілкування й вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній і юридичній сферах, а також оволодіння культурою ділового мовлення у річищі судової риторики, творення відповідних текстових єдностей усних та письмових комунікативних впливів, звинувачувальних та захисних промов.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- сформувати у студентів відповідний рівень розуміння значення риторичного знання у професійній діяльності;
- ознайомити зі специфікою судового (юридичного) красномовства;
- визначити особливості жанрових різновидів судового красномовства та їхню архітектуру;
- окреслити теоретичні знання щодо підготовки комунікативних текстових єдностей;
- сформувати практичні навички щодо творення й написання текстових єдностей судового (юридичного красномовства).

Зміст навчальної дисципліни направлений на формування наступних **компетентностей**, визначених стандартом вищої освіти зі спеціальності 053 «Психологія»:

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК3. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики

СК12. Здатність надати експертну оцінку психологічним подіям та процесам

Отримані знання з навчальної дисципліни стануть складовими наступних **програмних результатів** навчання за спеціальністю 053 «Психологія»:

РН1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

РН4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

РН8. Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для фахівців і нефахівців.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідас ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-31.08- 05.01/ 053.00.1/Б/ОК17-2023
	Екземпляр № 1	Арк 5 / 11

PH10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.

PH13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Види красномовства. Судове (юридичне) красномовство.

Тема 1. Сутність і специфіка риторичного знання. Вступ у навчальний курс. Риторика та спічрайтинг. Ораторська промова як продукт історичного розвитку. Мета і завдання курсу. Орієнтація у матеріалі курсу. Практична спрямованість курсу. Прогнозовані знання та вміння студента. Риторика як наука та практична діяльність. Структура риторики. Риторичний канон. Інвенція. Диспозиція. Елокуція. Акціо. Меморія. Види професійної діяльності фахівця, який оволодів риторичним знанням. Зв'язок риторики з іншими науками та навчальними дисциплінами. Функції риторики.

Тема 2. Ораторська промова: основні моменти усного виступу. Загальні особливості ораторської промови. Протиріччя між книжною мовою та усним втіленням. Усна форма промови. Стилїстичні особливості ораторської промови. Різновиди полемічності та специфіка ораторської діяльності. Специфічні риси ораторської промови. Спіч та його особливості. Основні засоби інтеграції тестової єдності усного ораторського виступу. Когезія. Проспекція. Ретроспекція. Суб'єктивність та контактність усного ораторського виступу.

Тема 3. Види красномовства та сфери його використання. Специфіка диференціації видів красномовства. Основні класифікації видів красномовства. Судове (юридичне) красномовство. Історія виникнення та специфіка розвитку. Жанри судового красномовства звинувачувальна та захисна промови. Основні змістовні та формальні особливості. Структура судової (звинувачувальної) промови.

Змістовий модуль 2. Закони риторичного знання.

Тема 4. Концептуальний закон і закон моделювання аудиторії. Концепція. Послідовність побудови концепції. Закон моделювання аудиторії. Системне вивчення цільової аудиторії. Основні ступені вивчення аудиторії.

Тема 5. Стратегічний і тактичний закони. Система побудови цілеспрямованого впливу на аудиторію. Стратегія. Ознаки стратегії. Послідовність стратегії. Тактичний закон як варіант реалізації стратегії. Аргументація. Активізація. Способи розгортання тези.

Тема 6. Закон ефективної комунікації, мовленнєвий та системно-аналітичний закони. Налагодження контакту з аудиторією. Специфіка

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-31.08- 05.01/ 053.00.1/Б/ОК17-2023
	Екземпляр № 1	Арк 6 / 11

налагодження та збереження контакту. Процес корегування виступу. Управління поведінкою аудиторії. Управління власною поведінкою. Емпатія. Мовленнєвий закон. Стиль та слог. Робота над стилем. Якість слога. Ясність слога. Краса слога. Системно-аналітичний закон. Аналіз якості комунікативного впливу на аудиторію. Самоаналіз та аналіз умов виголошення та сприймання промови.

Тема 7. Композиція ораторської промови. Еволюція структурної побудови ораторського виступу. Специфічні особливості основних елементів. Основні способи обрамлення основної частини. Вступна частина та вимоги до неї. Організація вступу. Специфіка вступної частини ораторської промови. Завдання та мета вступної частини. Різновиди вступної частини. Організація заключної частини. Специфіка заключної частини ораторської промови. Завдання та мета заключної частини. Різновиди заключної частини. Методи аргументації при організації основної частини ораторського виступу. Основні різновиди. Схема побудови промови. Особливості написання конспекту промови.

Тема 8. Аргументалістика в ораторській промові. Фактори формування риторики у нових умовах. Види дискусій. Загальна аргументалістика. Логічні прийоми аргументації. Завдання та функції логічних прийомів аргументації в ораторському виступі. Основні різновиди логічних прийомів аргументації. Психологічні прийоми впливу. Основні різновиди психологічних прийомів впливу та специфіка їхнього використання. Етичні прийоми переконань. Основні етичні прийоми переконань та специфіка їхнього використання.

Тема 9. Підготовка промови. Тип промови. Специфіка підготовки публічного виступу відповідно до типу промови. Промова за конспектом. Промова, що вчиться напам'ять. Промова-імпровізація. Різновиди ораторської промови з точки зору стану проблеми. Тема, теза, цільова установка ораторської промови. Основні принципи та засоби побудови ораторської промови.

Тема 10. Структури і прийоми роздуму. Основні прийоми роздуму. Структура роздуму. Спростування. Викриття. Експедиція. Ампліфікація. Відступ. Хрія. Алгоритм створення хрії. Провідні надзавдання оратора при підготовці публічного виступу. Типові помилки оратора. Принципи ораторської діяльності. Діалогічність та конструктивні прийоми в ораторській промові. Діалогічність ораторської промови. Основні прояви діалогічності у публіцистичних та журналістських текстах і текстах ораторських промов. Цикли діалогічності. Конструктивні прийоми в ораторській промові. Основні різновиди конструктивних прийомів. Виразні засоби мови. Логічність мови. основні закони логіки при побудові суджень та умовиводів.

Тема 11. Орієнтація на аудиторію. Специфіка впливу оратора на

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-31.08-05.01/ 053.00.1/Б/ОК17-2023
	Екземпляр № 1	Арк 7 / 11

аудиторію. Здатність до емпатії. Рівні зв'язку. Високи рівень. Середній рівень. Низький рівень. Порційний зв'язок. Безперервний зв'язок. Прямий зв'язок. Зворотний зв'язок. Схема оцінки аудиторії. Врахування особливостей аудиторії під час виступу. Підготовка промовцем матеріалу. Орієнтація на «середній» рівень аудиторії. Схема промови відповідно до основних особливостей процесу сприймання.

Тема 12. Складові образу риторика. Професійна діяльність риторика. Ритор та його образ. Нормативний образ оратора. Складові образу риторика. Пафос. Логос. Етос. Аналіз проблемної ситуації. Вирішення проблеми. Винахід і визначення теми. Мета риторичного висловлювання.

4. Структура освітньої компоненти

Назви тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	У тому числі		
		л	п	с.р.
Модуль 1.				
Змістовий модуль 1. Види красномовства. Судове (юридичне) красномовство				
Тема 1. Сутність і специфіка риторичного знання	10	4	2	4
Тема 2. Ораторська промова: основні моменти усного виступу	6	2	-	4
Тема 3. Види красномовства. Судове красномовство	6	2	-	4
Разом за змістовий модуль 1	22	8	2	12
Змістовий модуль 2. Особливості законів риторики				
Тема 4. Концептуальний закон і закон моделювання аудиторії	4	2	-	2
Тема 5. Стратегічний і тактичний закони риторики	6	2	2	2
Тема 6. Закон ефективної комунікації, мовленнєвий та системно-аналітичний закони	6	2	2	2
Тема 7. Композиція ораторської промови	8	2	2	4
Тема 8. Аргументалістика в ораторській промові	10	4	2	4
Тема 9. Підготовка промови	8	2	2	4
Тема 10. Структури і прийоми роздуму	10	4	2	4
Тема 11. Орієнтація на аудиторію	10	4	2	4
Тема 12. Складові образу риторика	6	2	-	4
Разом за змістовий модуль 2	68	24	14	30
Усього годин	90	32	16	42

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-31.08- 05.01/ 053.00.1/Б/ОК17-2023
	Екземпляр № 1	Арк 8 / 11

5. Теми практичних занять (денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		денна форма
1	Сутність і специфіка риторичного знання	2
2	Ораторська промова: основні моменти усного виступу	-
3	Види красномовства. Судове красномовство	-
4	Концептуальний закон і закон моделювання аудиторії	-
5	Стратегічний і тактичний закони риторики	2
6	Закон ефективної комунікації, мовленнєвий та системно-аналітичний закони	2
7	Композиція ораторської промови	2
8	Аргументалістика в ораторській промові.	2
9	Підготовка промови	2
10	Структури і прийоми роздуму.	2
11	Орієнтація на аудиторію	2
12	Складові образу оратора	-
Всього		16

6. Завдання для самостійної роботи

Тема 1. Сутність і специфіка риторичного знання.

Перелік питань.

1. Риторика як комплексна навчальна дисципліна та комунікативна технологія.
2. Структура риторики. Риторичний канон.
3. Зв'язок риторики з іншими науками та навчальними дисциплінами.
4. Функції риторики.

Тема 2. Ораторська промова: основні моменти усного виступу.

Перелік питань.

1. Усна форма комунікативного впливу та її особливості.
2. Стилістичні особливості ораторської промови.
3. Різновиди полемічності та специфіка ораторської діяльності.
4. Основні засоби інтеграції тестової єдності усного ораторського виступу.

Тема 3. Види красномовства та сфери його використання.

Перелік питань.

1. Основні види красномовства та їхня специфіка.
2. Судове (юридичне) красномовство та його різновиди.
3. Жанри судового красномовства звинувачувальна та захисна промови. Основні змістовні та формальні особливості.
4. Структура судової (звинувачувальної) промови.

Тема 4. Концептуальний закон і закон моделювання аудиторії.

Перелік питань.

1. Сутність концептуального закону риторики
2. Концепція та послідовність її побудови.
3. Закон моделювання аудиторії та його завдання.
4. Системне вивчення цільової аудиторії. Основні ступені вивчення аудиторії.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-31.08- 05.01/ 053.00.1/Б/ОК17-2023
	Екземпляр № 1	Арк 9 / 11

Тема 5. Стратегічний і тактичний закони.

Перелік питань.

1. Система побудови цілеспрямованого впливу на аудиторію.
2. Стратегія та її ознаки стратегії. Послідовність стратегії.
3. Тактичний закон як варіант реалізації стратегії.
4. Аргументація й активізація у процесі побудови комунікативного впливу.

Тема 6. Закон ефективної комунікації, мовленнєвий та системно-аналітичний закони.

Перелік питань.

1. Специфіка налагодження та збереження контакту з аудиторією.
2. Процес корегування виступу. Управління поведінкою аудиторії. Управління власною поведінкою. Емпатія.
3. Якість слога, ясність слога та краса слога.
4. Аналіз якості комунікативного впливу на аудиторію.

Тема 7. Композиція ораторської промови.

Перелік питань.

1. Структурної побудови ораторського виступу.
2. Специфічні особливості основних елементів.
3. Основні способи обрамлення основної частини.
4. Методи аргументації при організації основної частини виступу.

Тема 8. Аргументалістика в ораторській промові.

Перелік питань.

1. Види дискусій.
2. Логічні прийоми аргументації.
3. Психологічні прийоми впливу.
4. Етичні прийоми переконань.

Тема 9. Підготовка промови.

Перелік питань.

1. Специфіка підготовки публічного виступу відповідно до типу промови.
2. Промова за конспектом. Промова, що вчиться напам'ять. Промова-імпровізація.
3. Різновиди промови з точки зору стану проблеми.
4. Тема, теза, цільова установка промови.

Тема 10. Структури і прийоми роздуму.

Перелік питань.

1. Основні прийоми роздуму. Структура роздуму.
2. Надзавдання мовця при підготовці публічного виступу.
3. Типові помилки оратора.
4. Діалогічність та конструктивні прийоми в ораторській промові.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-31.08- 05.01/ 053.00.1/Б/ОК17-2023
	Екземпляр № 1	Арк 10 / 11

Тема 11. Орієнтація на аудиторію.

Перелік питань.

1. Специфіка впливу оратора на аудиторію. Рівні зв'язку.
2. Схема оцінки аудиторії.
3. Підготовка промовцем матеріалу.
4. Схема промови відповідно до особливостей процесу сприймання.

Тема 12. Складові образу риторика.

Перелік питань.

1. Нормативний образ оратора. Складові образу риторика.
2. Аналіз проблемної ситуації. Вирішення проблеми.
3. Винахід і визначення теми.
4. Мета риторичного висловлювання.

7. Індивідуальні завдання

1. Підготувати доповідь на тему: «Місце риторичного знання у сучасному житті».
2. Підготувати повідомлення на тему: «Судове красномовство: основні форми та різновиди».
3. Скласти схему «Різновиди красномовства та їхні жанрові форми».
4. Скласти схему «Різновиди судового красномовства та його жанрові форми».
5. Скласти тестові завдання на доповнення на тему: «Засоби інтеграції текстової єдності усного комунікативного впливу».
6. Скласти тестові завдання з однією правильною відповіддю на тему «Різновиди обрамлення основної частини промови».
7. Підготувати реферат на тему «Архітектоніка усного комунікативного впливу».
8. Підготувати реферат на тему «Жанрові різновиди судового красномовства та їхні особливості».
9. Підготувати реферат на тему «Структура судової промови».
10. Підготувати реферат на тему «Аргументація й активізація у процесі публічного виступу».
11. Підготувати зразки звинувачувальної промови.
12. Підготувати зразки захисної промови.
13. Підготувати текст промови із методами аргументування.
14. Підготувати текст промови з різними способами розгортання тез.
15. Підготувати доповідь про специфіку підготовки усного комунікативного впливу.

8. Методи навчання

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідас ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-31.08- 05.01/ 053.00.1/Б/ОК17-2023
	Екземпляр № 1	Арк 11 / 11

1. Словесні (лекція, бесіда, «мозковий штурм» тощо).
2. Практичні (застосування теоретичного матеріалу на практиці, презентація, тестування, тренінгові заняття).

9. Методи контролю

Засвоєння тем контролюється (поточний контроль) на практичних заняттях відповідно до конкретних цілей; засвоєння модулів (проміжний контроль) – на практичних підсумкових заняттях. Використовуються наступні методи визначення рівня підготовки студентів:

- опитування за темою заняття;
- контроль практичних навичок роботи з текстами документів;
- тестування;
- практичні професійно-орієнтовані завдання.

10. Розподіл балів

Поточне тестування та самостійна робота												Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	
5	5	5	10	10	10	10	10	10	10	10	5	100

Шкала оцінювання

За шкалою	Екзамен	Залік	Бали
A	Відмінно	Зараховано	90-100
B	Добре	Зараховано	82-89
C			74-81
D	Задовільно	Зараховано	64-73
E			60-63
FX	Незадовільно	Не зараховано	35-59
F		Не зараховано	0-34

11. Рекомендована література

Основна література:

1. Куньч З. Риторичний практикум : навчальний посібник. Львів: Львівська політехніка, 2018. 212 с.
2. Лісовський П. Суспільна риторика : підручник. Київ: Кондор, 2018. 244 с.
3. Молдован В. Судова риторика: теорія і практика : навчальний посібник. Київ: Алерта, 2021. 288 с.
4. Нищета В. Риторика : навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2021. 220 с.
5. Онуфрієнко Г. Риторика : навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 625 с.

Житомирська політехніка	МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Система управління якістю відповідає ДСТУ ISO 9001:2015	Ф-31.08- 05.01/ 053.00.1/Б/ОК17-2023
	Екземпляр № 1	Арк 12 / 11

6. Шинкарук В., Теслюк В. Основи риторики : навчальний посібник. Київ:Ліра-К, 2021. 320 с.

Додаткова література:

1. Борг Дж. Мистецтво говорити. Фабула, 2019.
2. Георгізова Н. Навчально-методичний посібник з дисципліни «Судова риторика». Черкаси: Видавництво ФОП ПП Попадюк С.В., 2015. 48 с.
3. Колотілова Н. Логіка і риторика: ретроспектива взаємозв'язку : монографія.ЦУЛ, 2020. 272 с.
4. Молдован А., Богдан Л. Судова промова : навчальний посібник. Київ: Алерта, 2014. 288 с.
5. Риторика : навчальний посібник / упоряди Т. Ісаєнко, А. Лисенко. Полтава:ПолтНТУ, 2019. 247 с.
6. Флемінг К. Говорити легко та невимушено. Окленд, 2018. 196 с.
7. Ясинок М. Судові дебати: право, психологія, риторика : науково-практичний посібник. Київ: Алерта, 2016. 158 с.

Інтернет ресурси:

1. Бібліотека українських підручників [Електронний ресурс]. URL: <http://pidruchniki.ws/>.
2. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. [Електронний ресурс]. URL: www.dnpb.gov.ua.
3. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua>